

Potpukovnik
dr EJUB KUČUK

Prilog razvoju teorijsko-hipotetičkih okvira za istraživanje Titovog shvatanja odbrambenog organizovanja socijalističkog samoupravnog društva i njemu svojstvenih vojnih institucija

Teorijsko-metodološko polazište

Jedno od najznačajnijih pitanja, čije istraživanje pokreće i projekat »Titovo vojno delo«, nesumnjivo je područjvljavanje odbrambenih, odnosno vojnih poslova. Istorijski značaj Titove koncepcije tog društvenog procesa jeste taj što se njenim ostvarenjem prevladava za klasno društvo karakterističan monopol države u odbrambenoj sferi i dokida otuđenost vojne sile od društva. On se, međutim, ne može ostvariti bez odgovarajućih organizacionih oblika odbrambene, odnosno vojne aktivnosti. Stoga istraživanje tih oblika u Titovom mišljenju i delovanju treba da ima istaknuto mesto u istraživanju njegovog celokupnog vojnog dela.

Sticanje celovitih saznanja o Titovom doprinosu marksistički zasnovanoj vojnoj nauci i obogaćivanju prakse odbrambenog organizovanja socijalističkog društva može da proistekne samo iz dugoročnijeg istraživanja. Da bi se do njih došlo, nužno je već sada, u fazi njegovog projektovanja, što tačnije usmeriti istraživačku akciju na one delove Titovog mišljenja i delovanja koji su bitni za predmet istraživanja. A cilj ovoga priloga jeste da podstakne razvoj teorijsko-hipotetičkih okvira za istraživanje Titovog shvatanja odbrambenog organizovanja socijalističkog društva i njemu svojstvenih vojnih institucija.

Kad je reč o vojnom, ili šire gledano, odbrambenom organizovanju društva, onda se pod tim ne podrazumeva samo organizacijsko-formacijski razvoj njegovih institucija koji je prevashodno uslovljen tehničko-tehnološkim zahtevima odbrambene, odnosno vojne delatnosti, već i stvaranje i razvoj onih odbrambenih, odnosno vojnih organizacijskih oblika i njihovih elemenata preko kojih i pomoću kojih se ostvaruje uticaj određenih socijalnih i političkih snaga na upotrebu oružane sile i u odbrambenoj sferi društva uopšte. U realnosti je, međutim, teško razlikovati one oblike i elemente vojne organizacije koji nastaju pod uticajem tehničko-tehnoloških od onih koji nastaju pod uticajem socijalnih zahteva. Ipak, ti oblici i elementi nisu istovrsne društvene pojave. U prvom slučaju reč je o tehničko-tehnološkim aspektima organizovanja vojne sile u odgovarajuće formacijske jedinice, a u drugom o obeležjima socijalnih grupacija i distribucije funkcija u oružanim snagama, o strukturiranju njihovih organizacionih odnosa i procesa, o obeležjima njihove vrednosne, a osobito političko-vrednosne, orijentacije itd., nezavisno od toga da li se radi o vojnoj organizaciji globalnog društva ili nekoj konkretnoj formacijskoj jedinici oružanih snaga.

Najnaučnije objašnjenje uloge društvenih činilaca u organizovanju oružane sile, kao i odbrambene sfere društva uopšte, razvilo se u marksizmu. U njegovim okvirima najpotpunije je shvaćen odnos između društvenih potreba i interesa, s jedne, i oblika vojnog organizovanja, s druge strane. Metodološki posmatrano, suštinu marksističkog shvatanja čini kritičko sagledavanje tih oblika u funkciji ostvarivanja neposrednih i istorijskih interesa osnovnih društvenih grupacija, tj. socijalnih klasa i u okviru borbe koja se među njima vodi. Ne upuštajući se, na ovom mestu, u svu složenost tog odnosa, naznačimo samo ona njegova obeležja koja nam se sada čine metodološki značajnim u istraživanju vojnog, odnosno odbrambenog organizovanja socijalističkog društva u mišljenju i delovanju Josipa Broza Tita.

Celokupna istorija klasnog društva nam nedvosmisleno pokazuje da postoji neposredna i posredna kauzalna veza između interesa i potreba vladajuće klase, s jedne, i tipova i oblika vojne organizovanosti društva, s druge strane. Jer, vitalni je interes vladajuće klase da vojna, odnosno odbrambena organizacija društva bude tako strukturirana da se ona kroz nju može najpotpunije izraziti i na taj način ispoljiti svoj isključiv ili presudan uticaj na upotrebu oružane sile u skladu sa svojim potrebama. Zbog prvorazrednog značaja vojne delatnosti, odnosno pretnje upotrebom ili same upotrebe oružane sile u održavanju klasnog poretka, tu delatnost su stalno monopoli-

lisa le vladajuće klase ili države vladajuće klase. Klasni interesi, dakle, pojavljuju se kao presudna uzročna snaga u strukturiranju i preobražaju vojnih organizacija i institucija. Istorija modernog doba pruža nam obilje empirijskog materijala za potvrdu istinitosti toga iskaza.

Nastanak masovnih narodnih armija je genetički-kauzalno povezan s buržoasko-demokratskim revolucijama i nastankom političkih sistema buržoaske demokratije. Istorijski posmatrano, sa američkom i francuskom revolucijom vojna služba je postala obeležje građanstva, a građanstvo obeležje političke demokratije.¹ Te armije su od samog nastanka bile prožete ozbiljnom protivrečnošću. Jer, njihova osnovna društvena uloga bila je da štite opšte uslove funkcionisanja novog buržoaskog društva, dakle interese jedne, vladajuće, klase. Ali ta njihova uloga mogla je biti ozbiljno ugrožena upravo zbog toga što su te vojske u svom sastavu okupljale sve slojeve društva i što su, stoga, bile bremenite objektivnom mogućnošću izražavanja interesa i aspiracija drugih, vladajućoj klasi neprijateljskih snaga, odnosno upotrebe oružane sile protiv interesa buržoazije. Da bi se izbegao takav tok zbivanja i u potpunosti se otklonila takva mogućnost, bila je nužna birokratizacija masovnih nacionalnih armija, kao pogodno sredstvo upotrebe klasno-heterogene vojne organizacije u interesu jedne, vladajuće, klase. Stoga su te vojne organizacije, iako proizvodi velikih buržoasko-demokratskih revolucija, po svom društvenom grupisanju, strukturiranju odnosa i procesa i svojim kulturnim obeležjima postale birokratske organizacije *par excellence*. One se najpotpunije približavaju Veberovom idealnom tipu birokratske organizacije.

Vojne organizacije buržoaskog društva, nezavisno od toga da li se one ispoljavale u obliku masovnih nacionalnih armija, buržoaskih milicija, nacionalnih gardi, plaćeničkih profesionalnih vojnih snaga ili u obliku nadnacionalnih džinovskih birokratskih struktura, nisu samo sredstvo odbrane od spoljne opasnosti, već, pre svega, krajnje sredstvo odbrane buržoaskog društva od radničke klase i revolucije, prvorazredno sredstvo stvaranja i odbrane kolonijalnog sistema i čuvanja i proširenja interesnih sfera. Jednom rečju, one su sredstva očuvanja kapitalističkom društvu svojstvenih odnosa kako u pojedinim globalnim društvima, tako i u međunarodnim razmerama. Ostvarenje takvih usko klasnih interesa pomoću jedne izrazito klasno-hetero-

¹ Janowitz, Morris: *Military Institutions and Citizenship in Western Societies*, u: *The Military and the Problem of Legitimacy*, edited by Gwyn Harries-Jenkins and Jacques van Doorn, SAGE Publications, London, 1976, p. 80.

gene organizacije omogućeno je prevashodno, njenim birokratskim socijalnim karakteristikama.

Međutim, iz takve prirode makrosocijalne determinacije vojne organizacije građanskog društva, kao i vojnih organizacionih oblika uopšte, ne bi se smelo zaključiti da su oni samo puki instrumenti kroz koje i pomoću kojih se izražavaju i štite ti interesi. Jer, jednom stvorene vojne, odnosno odbrambene, organizacije i institucije dobijaju osobito mesto u globalnoj društvenoj podeli rada i time svoje posebne interese u odnosu na interese vladajuće klase. Na taj način nastaju i partikularni interesi (manje ili više osamostaljeni) vojne birokratije. A ti interesi, u određenim istorijskim uslovima, mogu biti presudni u održavanju vojne organizacije i upotrebi oružane sile kako u unutrašnjim, tako i u međunarodnim odnosima, koji nisu u funkciji potreba i interesa vladajuće klase. U stvari, u toj situaciji, ranije vladajuća klasa je samo formalno vladajuća, dok stvarnu vladavinu ima vojna državna birokratija, sama ili u sprezi s nekim vrstama civilne birokratije.²

Titov koncept odbrambenog organizovanja socijalističkog samoupravnog društva

Odnos radničke klase prema vojnim organizacionim oblicima buržoaskog društva i svom sopstvenom vojnom organizovanju ubraja se među suštinska pitanja strategije socijalističke revolucije. Stoga je on u žiži interesovanja ne samo Marksa, Engelsa i Lenjina u prošlosti, već i savremenih komunističkih i socijalističkih partija.³ On je, isto tako, izuzetno značajan i aktuelan za pobedonosne socijalističke revolucije, koje onoliko vrede koliko uspešno mogu da brane i dalje razvijaju svoje tekovine.

»Sledeći pokušaj francuske revolucije, neće se više, kao do sada«, pisao je Marks analizirajući iskustva Pariske komune, sastojati u tome da se birokratsko-vojna mašina prenese iz jednih ruku u druge, nego da se *razbije*, i to je preduslov svake prave narodne revolucije na kontinentu. U tome se sastoji pokušaj naših herojskih

² Detaljnije o determinaciji, suštini i pojavnim oblicima militarizma, koji na toj osnovi nastaju, videti u mojoj knjizi: *Militarizam*, Beograd, RAD-VIZ, 1977. godine.

³ »Snage ljevice«, kaže Kariljo, »a osobito mi marksisti, treba da aktivno pridemo vojnoj problematici kao odlučujućoj komponenti socijalističke preobrazbe društva. Ne može se preobraziti društvo bez preobrazbe države i, shodno, jedne od njezinih temeljnih struktura, vojske.« S. Carrillo: »Evro-komunizam« i država, Zagreb, Centar društvenih djelatnosti, 1980, str. 59.

pariskih drugova.«⁴ Izvesno je da niko nije celovitije od Tita shvatio tu Marksovu misao. On je, naime, shvatio da je socijalističkoj revoluciji i socijalističkom preobražaju društva imanentno ne samo menjanje nominalnog klasnog nosioca vojne sile i promena klasnog nastava njenog komandnog kadra, već nerazdvojno od toga, i pre svega, menjanje socijalnog tipa vojne, odnosno odbrambene organizacije društva. Drugim rečima, za Tita, kao i za Marksa, državno-birokratsko vojno organizovanje, nespojivo je s trajnim interesima i težnjama radničke klase.

Kao dosledan marksista, Tito je više nego iko bio svestan za socijalizam i radničku klasu pogubnih posledica trajnog monopola države u upravljanju društvom uopšte, pa i u sferi odbrambenih aktivnosti. Jer, ako se, u sklopu sveobuhvatnog državnog upravljanja društvom, država ispolji kao jedina snaga organizovanja, upotrebe i političkog usmeravanja oružane sile, radnička klasa se lišava svog prava da sama odlučuje o odbrani svojih interesa. Na taj način se prekida neposredna veza između radničke klase i vojne, odnosno odbrambene organizacije. Organizacija i upotreba oružane sile izmiče ispod njenog uticaja i kontrole, vojni poslovi se obavijaju velom tajnosti, mistifikuju se, a radnička klasa postepeno postaje puki instrument birokratske manipulacije. Kao što se radnička klasa u sferi materijalne proizvodnje dovodi u položaj namamne radne snage, tako ona u sferi vojne delatnosti postaje obična ratna snaga. Onemogućena da ispolji svoju samoaktivnost u upravljanju uslovima i rezultatima svoga rada, ona je isto tako onemogućena da ispolji svoj neposredan interes i uticaj u vršenju vlasti i vojnoj aktivnosti. U tom slučaju, ona se jednostavno samo upotrebljiva. A ta upotreba čoveka kao puke ratne snage omogućena je pre svega, organizacijom vojnih poslova koja razvijenoj radničkoj klasi ne odgovara. Ona, u tim uslovima, odgovara osamostaljenoj civilno-državnoj, vojnoj državnoj i partijskoj birokratiji u očuvanju njenih privilegija i realizaciji njenih interesa. Ne deli nas veliki razmak od onog vremena kada su neki političari socijalističkih zemalja isticali da su spremni, u ime Marksa i socijalizma da žrtvuju milione ljudi u eventualnom ratu između socijalističkih i kapitalističkih zemalja. Svedoci smo više vojnih intervencija, kao i otvorenih ili latentnih pretnji vojnom intervencijom, koje se izvode ili se u ime socijalizma imaju nameru izvesti.^{4a}

⁴ Pismo Marksa Kugelmanu, Marks-Engels: »Izabrana dela« II, Kultura, Beograd, 1950. str. 454.

^{4a} O jednom značajnom pojavnom obliku vojnog organizovanja koji, mada u svojoj društvenoj suštini duboko protivrečan, služi i ostvarenju tak-

Polazeći od teorijskog nasleđa klasika marksizma, iskustava narodnooslobodilačkog rata i prakse socijalističkog samoupravljanja, Tito teorijski i praktički stvara takvu odbrambenu organizaciju društva koja omogućava da se vojne, odnosno odbrambene aktivnosti, podrštavaju u stepenu koji je nepoznat u istoriji. Istorijski gledano, reč je o novom socijalnom tipu odbrambenog i, u njegovim okvirima, vojnog organizovanja.

Ta istorijski nova organizacija najpotpunije se uobličava na onom stepenu razvitka socijalizma kada je sve manje potrebno da osamostaljena politička sila (država) prinudno reguliše najvažnije društvene odnose i monopolski odlučuje o tome šta predstavlja zajedničke interese društva, tj. kada se samoupravljanje razvija ne samo u sferi produkcionih odnosa, već u svim sferama globalnog društva. U tom okviru, ona je sastavni deo društvenog sistema socijalističkog samoupravljanja. Jer, za Tita je nepojmljivo ostvarivanje samoupravnih prava radnog čoveka u oblasti ekonomskog, političkog i kulturnog i društvenog života uopšte, bez ostvarivanja tih prava u oblasti odbrane. Stoga aktivnosti koje je država tradicionalno monopolisala postaju sastavni deo samoupravnih prava, odgovornosti i obaveza radnih ljudi i građana i njihovih radnih i društveno-političkih zajednica i organizacija. »Poslovi opštenarodne odbrane i društvene samozaštite«, kaže J. B. Tito, »obavljaju se sve više, da tako kažem, kroz rad i uz rad, postaju, dakle, dio redovnih svakodnevnih aktivnosti i radnih zadataka. Radni ljudi i građani — samoupravljači — sami organizuju svoju odbranu i samozaštitu u radnim i društveno-političkim zajednicama, a samo neophodne zajedničke poslove prenose na društvene, za to specijalno organizovane, institucije kao što su Jugoslovenska narodna armija i službe bezbjednosti. Na taj način u praksi obezbeđujemo podrštavanje odbrambene funkcije, koja je u drugim društvenim sistemima otuđena od radnog čovjeka«. ⁵

Nesumnjivo je da se takvim podrštavanjem poslova odbrane višestruko povećava odbrambena snaga društva u odnosu na spoljne opasnosti. Međutim, za Tita njegov značaj nije samo u tome. Za njega, i to je bitno, ono »nužno proističe iz samoupravljanja i predstavlja njegov integralni dio«. ⁶

vih ciljeva, o njegovoj strukturi, društveno-političkoj ulozi i racionalizaciji te uloge videti sledeću noviju literaturu: V. S. Ševcov: Gosudarstvennyj suverenitet (na ruskom), Moskva 1979, str. 243—255; Jean-Pierre Brulé: De-main... L'armée Soviétique, Paris, 1978, Quatrième Partie: Le pacte de Varsovie, p. 251—275; Paris Henri: Stratégies soviétique et americaine, Paris, 1980, p. 48—58.

⁵ Tito, J. B.: Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita, Sarajevo, Svjetlost, 1980, str. 706.

⁶ Ibidem, str. 570.

Bitno je, dakle, to što u tom procesu radnička klasa i radni ljudi, uopšte, postaju subjekti u odbrambenoj sferi društva. Oni, naime, u zajednici s drugim svesnim socijalističkim snagama, neposredno i presudno utiču na odbrambene, odnosno vojne poslove koji su tradicionalno izmicali uticaju društva. Taj uticaj se ostvaruje na više načina.

Prvo, kroz samoupravno delovanje u bazičnim društveno-političkim zajednicama, organizacijama udruženog rada i društveno-političkim organizacijama. Sastavni deo takve aktivnosti jeste svakodnevna borba za ustavnost i zakonitost u obavljanju odbrambenih aktivnosti. On se, zatim, ostvaruje kroz delegatski sistem u skupštinama društveno-političkih zajednica, utoliko potpunije ukoliko se skupštine brže i celovitije preobražavaju od organa vlasti u organe društvenog samoupravljanja. Taj društveni uticaj se takođe ostvaruje i kroz borbu za poštovanje iz Ustava i zakona izvedenih pravila i propisa koji uobličavanju odnose i procese konkretnih organizacionih odbrambenih oblika kao i druge delatnosti kojim se ti oblici prožimaju političkim i moralnim vrednostima socijalističkog samoupravnog društva i naučnim, tehničkim i vojno-profesionalnim vrednostima i standardima. Postoji, naime, lepeza institucionalnih okvira i oblika koji omogućavaju vrlo široko učešće svih pripadnika jedinica, komandi, štabova i ustanova u njihovoj borbenoj i moralno-političkoj izgradnji u skladu sa interesima radničke klase i naroda i narodnosti naše zemlje.

U sklopu tako podruštvljenih odbrambenih poslova Savez komunista ima osobitu političku odgovornost i kohezionu ulogu. Svojom idejno-političkom akcijom, stalnim prisustvom i uticajem, on i u toj oblasti »mora ostvarivati svoju vodeću idejno-političku ulogu« i »kontinuitet svoje jedinstvene revolucionarne političke linije».⁷

Takvu ulogu Saveza komunista Tito ne izvodi samo iz potrebe da se u odbrambenoj oblasti »vodeća uloga Saveza komunista izražava i kao elemenat vlasti«,⁸ već je legitimizira aktivnošću Komunističke partije Jugoslavije u organizovanju i predvođenju radničke klase, naroda i narodnosti naše zemlje u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji i realnim doprinosom SKJ stvaranju jugoslovenske socijalističke samoupravne i nesvrstane zajednice.⁹

Odbrambene aktivnosti u socijalističkom samoupravnom društvu postaju sastavni deo svih njegovih drugih delatnosti. Stoga se one nikako ne mogu svesti na tradicionalnu vojnu delatnost. Jer,

⁷ Tito, Ibidem, str. 699, 708.

⁸ E. Kardelj: Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, drugo dop. izd., Beograd, Komunist 1978. str. 76.

⁹ Tito, Ibidem, str. 71, 457, 483, 559, 734.

osim priprema za oružanu borbu i vođenje te borbe u opštenarodnom odbrambenom ratu, one obuhvataju i odgovarajuće pripreme za odbranu u privredi, civilnoj zaštiti, zdravstvenoj službi, obrazovanju, nauci, kulturi i drugim društvenim delatnostima. Odbrambenu organizaciju s takvim obeležjima ne nalazimo ni u marksističkom teorijskom nasleđu ni u realnosti socijalističkih društava savremene epohe.

Bitan deo te odbrambene organizacije globalnog društva su nje-ne oružane snage, odnosno Jugoslovenska narodna armija i teritorijalna odbrana, kao dva osnovna oblika organizovanja radnih ljudi, naroda i narodnosti Jugoslavije za oružanu borbu. U njima »poznato načelo da svaki građanin bude vojnik i svaki vojnik građanin — dobija realni smisao i sadržaj«. ¹⁰ Oni predstavljaju jedinstvene oružane snage, s jedinstvenim klasnim, političkim i vojnim ciljevima i istom društveno-političkom suštinom.

U Titovom konceptu odbrambenog organizovanja socijalističkog samoupravnog društva značajnu ulogu imaju državni organizacioni odbrambeni oblici. Međutim, u njegovim okvirima oni imaju instrumentalnu ulogu u ostvarenju samoupravnih prava radnih ljudi, naroda i narodnosti. Jer, jedna od karakteristika političkog sistema socijalističkog samoupravljanja jeste to što u njemu vršenje vlasti postaje funkcija samoupravljanja. U svojim razmatranjima Tito mehanički ne suprotstavlja državu i samoupravljanje. Za njega je država, u sadašnjim uslovima odnosa klasnih i političkih snaga u našem društvu, sredstvo kojim se radnička klasa štiti ne samo od spoljnjeg neprijatelja već i da zaštiti svoja samoupravna prava. Revolucionarna radnička klasa, pisao je Lenjin, treba buržoasku demokratiju da »zamjeni više demokratskom ali još uvijek državnom mašinom, u obliku naoružanih radničkih masa, što se pretvara u opšte učešće naroda u miliciji«. ¹¹ A upravo zbog toga državni oblici odbrambenog organizovanja, koji su po svojim morfološkim obeležjima isti ili slični nekim oblicima odbrambenog organizovanja u političkim sistemima buržoaske demokratije i etatističkog socijalizma, imaju sasvim drugu socijalnu sadržinu.

Odbrambena organizacija socijalističkog samoupravnog društva je, za Tita, izrazito polifunkcionalna. Pažljivijim čitanjem njegovih tekstova, može se uočiti da joj on određuje sledeće osnovne funkcije:

a) Ona je socijalni okvir u kome se ostvaruje neposredno podružtvljavanje odbrane kao »revolucionaran i trajan interes radni-

¹⁰ Ibidem, str. 697.

¹¹ Lenjin, Država i revolucija, Izabrana djela, tom II, knjiga prva, Zagreb 1950, str. 208.

ke klase, naroda i narodnosti Jugoslavije«¹², odnosno jača samoupravljanje položaj radnih ljudi i građana, naroda i narodnosti naše zemlje. Jer, kako ističe Josip Broz Tito, u primeni koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite »moraju doći do izražaja prava našeg radnog čovjeka i ravnopravnost svih naših naroda i narodnosti u odbrani suvereniteta, nezavisnosti i teritorijalnog integriteta Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije«, kao i »odbrani daljeg razvoja samoupravnog socijalističkog društva«.¹³

b) Njome se odvrća potencijalni agresor. Na taj način odbrambena organizacija postaje značajna prepreka realizacije politike s pozicija sile, čime doprinosi učvršćenju mira u svetu i afirmaciji principa ravnopravnosti među državama i narodima.

c) Ona je prvorazredan instrument odbrane i zaštite od spoljnih pretnji, pritisaka, svih vidova i pojavnih oblika specijalnog rata, kao i vođenja opštenarodnog odbrambenog rata u slučaju oružane agresije na našu zemlju. Pomoću nje radni ljudi i građani brane istinsku a ne prividnu otadžbinu.

d) Opštenarodna odbrana nije za Tita organizacija koja iscrpljuje svoju ulogu samo u pripremama za rat i u ratu. Stoga on ističe da ona »treba da djeluje i u svakodnevnom životu«¹⁴ u borbi protiv svih negativnih pojava. »Opštenarodna odbrana«, ističe Tito, »podrazumijeva i energično reagovanje naših građana, a posebno komunističkih, na sve takve pojave. Prema tome, sastavni elementi opštenarodne odbrane su informativna služba i bezbjednost u najširem smislu.«¹⁵

e) Opštenarodna odbrana ima značajnu idejno-integrativnu društvenu funkciju. Ona jača svest o ispravnosti naše socijalističke samoupravne orijentacije i aktivnosti u demokratizaciji međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa. U tom sklopu, njome se učvršćuje uverenje radnog čoveka da na socijalističkom samoupravljanju zasnovan sistem odbrane predstavlja punu garanciju naše slobode, nezavisnosti i mirnog samoupravnog društvenog razvoja. A takva saznanja i uverenja povratno deluju na uvećanje odbrambene moći naše zemlje i podstiču potrebu bržeg pokretanja svih socijalističkih snaga u opštenarodnoj odbrani i društvenoj samozaštiti.

To su samo one funkcije odbrambene organizacije socijalističkog samoupravnog društva koje imaju neposredno odbrambeni sadržaj. Međutim, Tito njima dodaje i druge funkcije koje imaju posredno odbrambeni karakter. U njoj se, naime, vrši socijalističko va-

¹² Tito, Ibidem, str. 610.

¹³ Ibidem, str. 543.

¹⁴ Ibidem, str. 545.

¹⁵ Ibidem, str. 545.

spitanje, odnosno podizanje idejne i političke socijalističke svesti mlade generacije. Ta organizacija, posebno Armija, snažan je činilac njenog kulturnog, moralnog i tehničkog obrazovanja i vaspitanja. Značajna je, takođe, njena uloga u izgradnji privrednih objekata i osposobljavanju kadrova različitih specijalnosti.¹⁶

Zanimljivo je istaći da Titova teorija i praksa odbrambenog organizovanja socijalističkog društva, čiju suštinu čini neposredno podružljavanje od društva tradicionalno otuđenih odbrambenih poslova, vrhuni u vreme kada se u buržoaskim društvima napušta koncept masovnih nacionalnih armija i uvode profesionalne, stajaće, plaćeničke vojske ili pak preduzimaju ozbiljni koraci u tom pravcu.¹⁷ Takvo Titovo odbrambeno organizovanje socijalističkog društva, sve više stiče afirmaciju u svetu u vreme kada se persistencija državnog monopola u vojnim i drugim odbrambenim delatnostima velikog broja socijalističkih zemalja uopšte ne dovodi u pitanje.

Vojne institucije odbrambene organizacije socijalističkog samoupravnog društva

Vojne institucije u teoriji i praksi Josipa Broza Tita, s obzirom na činjenicu da su to institucije socijalističkog samoupravnog društva, razlikuju se u svojim bitnim socijalnim obeležjima od vojnih institucija tradicionalnog tipa. Te razlike se manifestuju u:

- a) odnosu tih institucija i društva;
- b) genezi i klasnim obeležjima njihovog komandnog kadra;
- c) karakteru društvenih odnosa u njima i, s tim u vezi, položaju ličnosti u strukturi organizacije;
- d) bitnim njihovim vrednosno-političkim i kulturnim obeležjima, kako onim koja prožimaju organizaciju kao celinu, tako i onim koja karakterišu njihov komandni sastav.

Da bi se te hipoteze proverile, nužno je uporediti napred navedena obeležja vojnih institucija odbrambene organizacije socijalističkog samoupravnog društva u mišljenju i delovanju Josipa Broza Tita, sa saznanjima o njima analognim obeležjima u tradicionalnim vojnim institucijama. S obzirom na činjenicu da je ta provera

¹⁶ Tito: Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita, Ibidem, str. 381, 382, 413, 414, 483, 527.

¹⁷ Detaljnije videti u: Martin, L. Michel: Conscription and the Decline of the Mase Army in France 1960—1975, Armed Forces And Society № 3, 1977; C. McArdle Kelleher: Mass Armies in 1970 s. Armed Forces and Society, № 1, 1978. Janowitz, M., Moscos, Sh. C. Jr.: Five Years of all-Volunteer Force: 1973—1978, Armed Forces and Society, № 2, 1979.

predmet kompleksnijeg istraživanja, koje tek treba realizovati, na-
značimo za sada njene moguće pravce i modalitete.

Vojne institucije socijalističkog samoupravnog društva su Jugo-
slovenska armija i teritorijalna odbrana. U njihovom upoređivanju
s tradicionalnim vojnim institucijama pretežno će se koristiti obele-
žja Armije. Međutim, ono što bude rečeno o toj instituciji odnosi se
(*mutatis mutandis*) i na teritorijalnu odbranu. Takav postupak je
metodološki potpuno opravdan, osobito kada je reč o Jugosloven-
skoj narodnoj armiji i teritorijalnoj odbrani, o dvema komponenta-
ma jedinstvenih oružanih snaga koje imaju istovetnu klasnu i po-
litičku suštinu iz nje proistekle jedinstvene ciljeve i zadatke.

Jugoslovenska narodna armija je nastala na dobrovoljnoj osnovi
u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji, kao »izraz zajedničkih
potreba i želja svih naših naroda i narodnosti i kao rezultat borbe
i rada komunista i Komunističke partije«. ¹⁸ Izrasla bukvalno iz na-
roda, iz revolucije, »ona nije nešto što bi bilo van samog naroda,
ona nije instrument stvoren radi izvjesnih osobenih zadataka, iako
i takve zadatke ima, nego je sastavni deo naše narodne zajednice,
koja živi ne samo vojničkim životom već i životom našeg opšteg
društvenog razvitka«. ¹⁹ Ona nije samo »vezana hiljadama raznih niti
sa narodom, već je nerazdvojni sastavni dio naroda, sa dubokim
korjenima u njemu, ona je nosilac bratstva i jedinstva naših naroda
— a to je ona tekovina velike oslobodilačke i revolucionarne borbe
za koju su njeni borci umirali u ratu«. ²⁰ »Kroz nju je oličen čitav
naš narod«. ²¹ »Ja mislim«, kaže Tito, »da u svijetu nema armije koja
je tako usko povezana s narodom, kao što je to slučaj s našom. Naša
armija je ne samo po svom imenu, već po cjelokupnom svom biću,
opštenarodna. Nastala iz naroda, ona je takva ostala i do danas,
produžujući da čuva tekovine koje smo izvojevali u prošlom ratu.« ²²

Prema tome, armija kao društvena institucija koja je u realno-
sti klasičnih i savremenih političkih sistema najelementarniji soci-
jalni supstrat države, kod Tita ima najdruštvenija, najnarodskija
obeležja. Takva njena kvalifikacija ne samo u uslovima narodnoslo-
bodilačkog rata i revolucije, već i onda kada se ona kao oružana sila
toga rata i revolucije formalno-pravno uobličila u vojnu organizaciju.

¹⁸ Ibidem, str. 559.

¹⁹ Ibidem, str. 410—412.

²⁰ Ibidem, str. 382.

²¹ Ibidem, str. 413.

²² J. B. Tito, Vojna djela, tom V, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1977.,
str. 270.

socijalističke države, presudno je uticalo na Titovo shvatanje društvenog grupisanja, unutrašnjih odnosa, etosa i kulturnih obeležja Armije.

Istorijski posmatrano, komandni kadar oružanih snaga narodno-oslobodilačkog rata i revolucije sačinjavali »su ljudi iz naroda, to su seljaci, radnici, studenti, inteligencija i onaj mali broj poštenih oficira — rodoljuba«, vojske starog režima. Broj tih poslednjih bio je mali u poređenju s bilo kojom drugom socijalističkom revolucijom. U uslovima kada nije bilo mogućnosti da se u ratu stvaraju dugotrajne vojne škole i akademije, rat je bio »surova, ali najbolja škola za sticanje vještine komandovanja«. ²³ Taj kadar se, dakle, u praksi stvarao u procesu borbe s okupatorima i domaćim izdajnicima. Važno je istaći da se on »stvarao i pomoću boraca«. »Borci su iz svoje sredine izdvajali i pomagali da na njihovo čelo dođu najsposobniji u ratnoj vještini«. ²⁴ Taj kadar je uspešno komandovao armijom narodnooslobodilačkog rata i revolucije, koja je pri kraju rata brojala 800.000 boraca i bila uvažena vojna sila antihitlerovske koalicije. A stvaranje oficirskog sastava s takvim obeležjima i ulogom i u tako izuzetno složenim uslovima, predstavlja retkost u modernoj istoriji. ²⁵

U suštini, istovrsna klasna obeležja ima oficirski sastav posleratne armije, kada su oficiri u sve većem broju ulazili u vojnu profesiju posle završenih vojnih škola i akademija. I u posleratnom periodu oni su poticali gotovo isključivo, i neposredno, iz radničke klase i radnog seljaštva. U oficirski sastav nisu mogli ulaziti pripadnici u revoluciji poraženih društveno-političkih snaga, što je sasvim razumljivo. No, to je, uostalom, karakteristično za sve socijalističke armije. Ali ono što je osobeno, izgleda samo za našu armiju, jeste to da se ni deca rukovodećih kadrova u privredi, političkim organizacijama, državnim organima i institucijama i drugim sferama društva nisu opredeljivala u većem broju za vojni poziv, tako da je sadašnji oficirski sastav armije po svom neposrednom klasnom poreklu uglavnom radničko-seljački, dakle narodni, kao što je to bio i u na-

²³ Tito, Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita, Ibidem, str. 202.

²⁴ Ibidem.

²⁵ U cilju potvrde te konstatacije videti sledeća dela koja tretiraju genuz oficirskog kora vojnih organizacija modernog doba: Janowitz M.: *The Professional Soldier. A Social and Political Portrait* New York, 1960, posebno poglavlje III; Huntington S.: *The Soldier and the State. The Theory and Practice of Civil-Military Relations*, Cambridge, 1957, posebno 1. i 2. poglavlje dela II; Abrahamsson Bengt: *Military Professionalization and Political Power*, London 1972; Teitler G.: *The Genesis of the Professional officers Corps*, London 1977.

rodnooslobodilačkom ratu i revoluciji.^{25a} A to je vrlo značajno sa stanovišta odnosa klasnih i političkih snaga i implikacija koje on ima za dalji razvitak naše socijalističke i samoupravne zajednice.

Vojne organizacije modernog doba, zasnovane na opštoj vojnoj obavezi, podeljene su na sledeće osnovne socijalne grupacije: oficire, podoficire i vojnike. Prve dve grupe se profesionalno bave vojnom delatnošću. Ta podela je rezultat, kako podele rada i osobenosti funkcija u vojsci, tako i klasne podele u globalnom društvu. Njena formalizacija utiče vrlo snažno na međuljudske i međugrupne odnose u vojsci. U tim organizacijama oficiri su po svom društvenom položaju deo vladajuće klase. Vojnici su njihovi privremeni članovi a u klasnom pogledu su vrlo heterogeni. Podoficiri ne pripadaju vladajućoj klasi, a neposredno su angažovani u stvaranju vojne discipline i vojnih vrednosti.

Nasuprot takvim obeležjima tradicionalne vojne organizacije, Tito u skladu sa svojom koncepcijom podrštavanja vojne delatnosti, otvara vrlo širok, ali društveno izuzetno značajan proces deprofesionalizacije vojne delatnosti. Njegov rezultat je postojanje takvog starešinskog kadra vojnih institucija čiji ogroman deo nema profesionalna obeležja. Zbog radikalno promenjene klasne osnove njegovog regrutovanja prevazilaze se klasne osnove njegovog diferenciranja. A razlike koje među starešinama još postoje proističu isključivo iz podele rada i funkcionalne specifikacije savremene vojne organizacije.

Oslanjajući se na svoje shvatanje o narodnom karakteru vojnih institucija i njihovog starešinskog sastava, Tito smatra da u »Armiji mora i unutrašnji život biti sasvim drukčiji nego u drugim armijama«²⁶. Čovek je za njega najveća vrednost i osnovni činilac odbrane. Stoga on odnosima u vojnoj organizaciji i položaju čoveka pri-daje prvorazredan značaj.

Tito posebno naglašava potrebu čvrste vojne discipline, bez koje ne može biti efikasne vojne organizacije. Ali ne državnim pritudom ili ideološkom manipulacijom iznuđena disciplina, već »samodisciplina zasnovana na svijesti i političkom uvjerenju čitavog kolektiva kao cjeline da je takva disciplina neophodno nužna radi uspešne borbe protiv svih neprijatelja«²⁷. Ta disciplina »nije ka-

^{25a} Socijalno poreklo pitomaca vojnih škola i akademija u posleratnom periodu usko je povezano sa promenama u klasnoj i slojevnoj strukturi jugoslovenskog stanovništva. Dok je, naime, u neposrednim posleratnim godinama većina pitomaca bila seljačkog porekla, krajem sedamdesetih godina preko četiri petine pitomaca potiče iz radničke klase.

²⁶ Tito, Ibidem, str. 414.

²⁷ Ibidem, str. 94—95.

sarska, nije nametnuta odozgo, nije takva da ponižava ljude i čini ih instrumentima, već ih kao ljude i vojnike diže na još viši stepen. To je disciplina koja je svojstvena samo jednoj istinski socijalističkoj armiji.²⁸ Nerazdvojni deo takve discipline je drugarstvo između vojnika i starešina. Tito nikada ne govori o vojnoj disciplini a da istovremeno ne istakne drugarstvo kao njen komplementarni deo.

Vojna disciplina je za Tita vrlo značajno političko pitanje. Nimalo ne potcenjujući tehničko-tehnološke činioce njene determinacije on njen karakter izvodi pre svega iz socijalne sfere. Konkretnije, stepen u kome će se odnosi u vojnoj organizaciji zasnivati na svesnoj disciplini a u kome na legitimnoj prinudi ne zavisi samo od htenja revolucionarne avangarde, već i od odnosa klasnih i političkih snaga u globalnom društvu.

Polazeći od tih saznanja, Tito pri kraju narodnooslobodilačkog rata vrlo jasno govori o dve vrste boraca u tadašnjim oružanim snagama. Jedni su dobrovoljci, a drugi na osnovu zakona mobilisani borci. U prvom slučaju reč je o borbenom subjektu koji se svesno opredeljuje za oružanu borbu, uvek spreman na najveće žrtve u izvršavanju borbenih zadataka. U drugom slučaju, to su borci čija idejna i vrednosno-politička orijentacija, po pravilu, nije proverena, a najčešće su nedovoljno obučeni i nedovoljno priviknuti na oružanu borbu. U uslovima takvog sastava oružanih snaga, Tito, osim samo-discipline, ističe i značaj legitimne prinude²⁹ ne samo kao sredstva tehničko-tehnološke, već i socijalne koordinacije u vojnoj delatnosti.

U drugom socijalno-političkom kontekstu u kojem je odnos klasnih i političkih snaga za radničku klasu izuzetno povoljan Tito, u skladu sa svojim revolucionarno-humanističkim shvatanjem odnosa čoveka i društva, zahteva da se svaki čovek u našim oružanim snagama još više afirmiše kao subjekt i da pri tom sve više ispoljava svoje stvaralačke snage, samostalnost i inicijativu.³⁰ U odnosu na teritorijalnu odbranu, on ističe potrebu razmaha samoupravljačke inicijative i odgovornosti radnih ljudi i građana i njihovih organizacija i zajednica.³¹

Neosporo je da je u savremenim armijama takođe došlo do značajnih progresivnih promena u njihovim unutrašnjim odnosima uopšte, a vojnoj disciplini posebno. Pod uticajem izuzetnog napretka u tehnologiji oružane borbe, ubrzane funkcionalne specijalizacije u vojnoj delatnosti, sve izraženije borbe protiv svih oblika potčinja-

²⁸ Ibidem, str. 414.

²⁹ Ibidem, str. 275, 276 i 298.

³⁰ Ibidem, str. 482, 483 i 701.

³¹ Ibidem, str. 698.

vanja čoveka u savremenom društvu, kao i znatno povećanog obrazovnog nivoa pripadnika oružanih snaga, napušta se gruba autoritarna dominacija i primenjuju nove metode i tehnike u borbenoj izgradnji i održavanju kohezije vojnih kolektiva. To su najčešće rafinirani sistemi idejno-političke indoktrinacije. Vojne organizacije koje su angažovane u zaštiti opštih uslova održavanja i proširivanja eksploatacije i političke dominacije i ostvarenja interesa i težnji imperijalizma i hegemonizma ne mogu se nikako zasnivati na slobodno izraženoj inicijativi i samodisciplini većeg dela njihovih pripadnika. U njima ne može biti ni reči o položaju čoveka kao subjekta organizacije. Ako pak njihovi pripadnici veruju da su u tim organizacijama realni subjekti, to je samo indikator da su, pod uticajem ideološko-političke indoktrinacije, postali puki instrumenti u ostvarenju sebičnih ciljeva politike.

Za spoznavanje Titovog shvatanja socijalne prirode vojnih institucija odbrambene organizacije socijalističkog samoupravnog društva osoben značaj ima njegovo poimanje njihovih vrednosno-političkih obeležja, njihovog etosa i vojne kulture uopšte.

Klasične vojne organizacije odlikuju se organizacionom rigidnošću, preteranim naglašavanjem pravila i propisa u regulisanju socijalnih procesa. Poštovanje pravila i propisa prvobitno zamišljeno kao instrumentalna, vremenom postaje ciljna vrednost. Izbegavanje odgovornosti, posebno u slučajevima za koje ne postoje presedani, izolovanost od društva (izražena danas do te mere da teži da postane strukturalni fenomen vojnog života), zatim ceremonijalizam i impersonalnost u intraorganizacijskim odnosima, pouzdani su indikatori njihove izrazito birokratske strukturiranosti. Oficirski sastav tih organizacija je pragmatičan i konzervativan. Njegova svojstva su tradicionalizam, autoritarnost, elitizam, zatvorenost prema društvu i ograničenost pogleda.³² U vrednosno-političkom pogledu, za njega su karakteristični sledeći stavovi: visoko izražena privrženost održavanju postojećeg političkog poretka kao takvog, negativan stav prema političkoj aktivnosti, političarima, i participaciji širokih narodnih masa u politici, zatim, visoko vrednovanje autoritarnih oblika vladanja društvom.³³

³² Huntington, Samuel, Ibidem, p. 59—79; Janowitz, M.: *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, Ibidem, poglavlje III; B. Abrahamsson, rezimirajući saznanja izložena u konsultovanoj obimnoj literaturi, navodi sledeće karakteristike opšte vrednosne orijentacije (military mind) oficirskog kora: a) nacionalizam, b) pesimistička shvatanja o ljudskoj prirodi, c) alarmizam tj. »pesimističke« procene o verovatnoći izbijanja rata, d) politički konzervativizam, i e) autoritarizam. B. Abrahamsson, Ibidem, p. 78—111.

³³ Nordinger, Eric A.: *Soldiers in Politics*, New Jersey, 1977, Poglavlje: *A Political Sociology of Officers Corps*.

Za razliku od takvih vrednosnih obeležja tradicionalne vojne organizacije i osobito vrednosno-političkih obeležja njenog oficirskog sastava, koja je dele od građanskog društva, pa i njemu suprotstavljaju, u Titovom konceptu vojnih institucija socijalističkog društva nema mesta za bilo kakve druge vrednosti koja su različite od vrednosti toga društva. Naprotiv, za njega Armija treba da bude prožeta istim onim moralnim, idejnim, političkim i kulturnim vrednostima kojima je prožet i narod sâm. Stoga Tito insistira da ljudi u Armiji crpe svoj moral iz naroda, iz brige za svoju zemlju, iz brige za očuvanje tekovina koje su postigli u revoluciji.

»Ja sam često isticao«, kaže Josip Broz Tito, »vitalnost naših naroda, njihov optimizam i samopouzdanje, sposobnost i zrelost da razumiju teškoće i da ih objektivno cijene. Na slobodarskim tradicijama svakog od naših naroda izrasla je naša poznata ljubav prema slobodi, naša privrženost istini i pravdi. Iz svih tih pozitivnih osobina razvili su se hrabrost, smjelost i nepokolebljivost naših ljudi, njihov dostojanstvo i ponos. Kada ovo danas ističem, želim da obratim pažnju pripadnika naše armije, a posebno starješinskog sastava, na to da u svojim redovima njeguju i razvijaju etičke i moralne norme u duhu tih pozitivnih osobina. Socijalistička svijest, patriotizam, pravilan odnos prema tekovinama revolucije, neumorna društveno-politička aktivnost, stalna i uporna težnja da se postižu sve bolji rezultati u radu — to treba da budu osobine pripadnika naše armije.«³⁴

Tito insistira na razvijanju svesne vojne discipline, ispoljavanju inicijativnosti, odgovornosti i duha drugarstva između vojnika i starešina, smelosti, istrajnosti, samodiscipline i drugih ratničkih vrlina u jedinicama i ustanovama oružanih snaga. Ali ispred svih njih, po njenom značaju, on ističe jednu vrednost — *jugoslovenstvo, kao socijalističko zajedništvo, utemeljeno na ravnopravnosti i bratstvu i jedinstvu naših naroda i narodnosti*. To je najvažnije vrednosno-političko obeležje vojnih institucija odbrambene organizacije socijalističkog samoupravnog društva. Jer, naša zemlja se »može odbraniti samo zajedničkim snagama svih republika, svih nacionalnosti i narodnosti«. A to »treba da bude svakome jasno, i u tom pravcu mi moramo vaspitavati naše ljude«.³⁵ Za njega su vojne institucije našeg društva jugoslovenske, dakle institucije svih naših naroda i narodnosti. A upravo zbog takvog značaja jugoslovenstva zasnovanog na ravnopravnosti i bratstvu i jedinstvu svih naših naroda i narod-

³⁴ Tito, Ibidem, str. 525.

³⁵ Ibidem, 336, 551, 576—661.

nosti, ispoljavanje bilo kakvog nacionalizma je nespojivo s pripadnošću starešinskom sastavu tih institucija.

Saznavši da se ogroman deo pitomaca Vojne akademije Kopnene vojske u popisu stanovništva od 1971. godine izjasnio ne za konkretnu nacionalnu grupu, već kao Jugosloven, Tito je rekao:

»Pravilno ste učinili, drugovi, što na pitomce niste pravili pritisak u pogledu nacionalnog opredjeljenja. Njihovi odgovori znače da su oni politički zreli. Ali ja, kad to kažem, ne mislim da dajem podstrek za takvo opredjeljenje, jer smatram da se niko ne može odreći da je Srbin, Hrvat, Slovenac, Albanac itd. To je veoma važno. Poreklo se mora znati i od toga ne treba bježati. Niko ne ide za tim da se u našoj zemlji anuliraju nacionalisti. Ali u *prvom redu treba biti Jugosloven* (podvukao E. K.), čuvati jugoslovensku zajednicu kao vojnik i građanin.

Pozitivno je što se u armiji gaji zajednički duh jugoslovenstva ne kao nove nacionalnosti, već kao pripadnosti socijalističkoj zajednici naših naroda.«³⁶

Da je Titov koncept jugoslovenstva daleko od bilo kakve uniformnosti osobene za birokratski unitarizam najbolje se vidi iz njegovog shvatanja upotrebe jezika naših naroda i narodnosti u Jugoslovenskoj narodnoj armiji i teritorijalnoj odbrani. On je, naime, pobornik apsolutne ravnopravnosti svih tih jezika, ali je isto tako pobornik ideje da pitanje upotrebe jezika u vojnim institucijama treba rešiti »onako kako je najkorisnije za udarnu moć naše armije, a ne zbog nekih trulih kompromisa ili nekih koncesija«. ³⁷ S tim u vezi, on podstiče da »svi oficiri, ili bar dobar dio ako ne baš svi, nauče makedonski i slovenački jezik«. Isto tako »oficiri koji se premještaju iz Slovenije u Srbiju ili iz Makedonije u Sloveniju itd., morali bi znati i jezike sredina u koje odlaze«. U armijskoj sredini »vojnik mora imati pretpostavljenog koji će s njim znati da razgovara«. A što se tiče »drugih jezika, jezika narodnosti, isto tako bi trebalo nešto preduzeti da bi i Albanci i Mađari mogli razgovarati na svom jeziku, jer oni često kompaktno služe u nekim jedinicama«. ³⁸

Dakle, taj koncept ne vodi nikakvoj asimilaciji manjih naroda, već naprotiv, podstiče i u sebe uključuje punu ravnopravnost i bratstvo i jedinstvo svih naših naroda i narodnosti. »Naša armija«, kaže Tito, »nikla je iz revolucionarne borbe koja se vodila u ime bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije«. Zato se ta tekovina i vrednost mo-

³⁶ J. B. Tito: Vojna djela, tom V, Beograd, Vojnoizdavački zavod, 1977, str. 5.

³⁷ Ibidem, str. 10.

³⁸ J. B. Tito: Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita, Ibidem, str. 555.

raju čuvati »kao zjenica oka«. Komunisti i svi drugi pripadnici vojnih institucija »nijednog trenutka ne smiju dopustiti da njihova budnost u tome popusti, oni uvijek moraju raditi, živjeti i djelovati u skladu s visokim principima ravnopravnosti i jedinstva naših naroda«. ³⁹

Tito na potpuno nov način koncipira ulogu i vrednosno-politička obeležja oficirskog sastava vojnih institucija. Za njega oficir nije član nekog zatvorenog reda koji bi bio izolovan od društva. On nije jedini spasitelj otadžbine, već stručnjak (profesor, nastavnik i učitelj) koji osposobljava stanovništvo zemlje za odbranu njenog integriteta i tekovina socijalističkog preobražaja. Istovremeno, on je politički radnik, revolucionar. Konkretnije, on je »društveno-politički radnik, aktivista na terenu« i »neposredni vaspitač vojnika i svojih potčinjenih«. ⁴⁰ On je član revolucionarnog pokreta i zajedno s drugim njegovim pripadnicima, postojeći politički sistem vrednuje na osnovu toga koliko je on u funkciji ostvarivanja neposrednih i istorijskih interesa radničke klase. U okvirima vojnih institucija on vrši uticaj na razvoj i oblikovanje socijalističke idejno-političke svesti mladih generacija i osposobljava ih ne samo da potpunije shvate vojnu organizaciju, njene ciljeve i njihovu ulogu u odbrambenoj sferi, već i za društveno-političko delovanje u samoupravnom socijalističkom preobražaju našeg društva uopšte. Zajedno s drugim radnim ljudima, i ravnopravno s njima, oficiri učestvuju u političkoj akciji u različitim sferama društvenog života podstičući na taj način dalji razvoj društvenih odnosa u skladu s načelima političkog sistema socijalističkog samoupravljanja. Dakle, dok profesionalni vojnici tradicionalnih vojnih organizacija opštu vojnu obavezu, formiranje milicijskih snaga, ili pak bilo koju meru društva čiji je cilj makar i skromno kretanje ka demokratizaciji vojne delatnosti obično doživljavaju kao pretnju armiji i njenim vrednostima, pa stoga pružaju otpore tom procesu, dotle su profesionalni vojnici vojnih institucija odbrambene organizacije socijalističkog samoupravnog društva u prvim redovima borbe za što potpuniju demokratizaciju odbrambenih, odnosno vojnih poslova i aktivnosti. A takvim svojim odnosom prema procesu koji demistifikuje vojnu profesiju, oni upravo ispoljavaju svoju revolucionarnu vrednosno-političku orijentaciju.

U razvijanju svih tih vrednosno-političkih i kulturnih obeležja vojnih institucija odbrambene organizacije socijalističkog društva Tito ističe posebnu ulogu i odgovornost Saveza komunista. Međutim, po njegovom mišljenju, »Savez komunista u armiji mora biti čvrsta

³⁹ Ibidem, str. 526.

⁴⁰ Ibidem, str. 523, 525.

organizacija«. On takođe »mora biti i oštiri nego ostale organizacije u određivanju kriterija po kome treba razlikovati ponašanje ljudi«. ⁴¹ Jer, »Armija mora da bude potpuno na liniji Partije«. ⁴²

Prethodno naznačavanje pravaca i modaliteta upoređivanja Titovih shvatanja o bitnim socijalnim obeležjima vojnih institucija socijalističkog samoupravnog društva, s jedne, sa saznanjima o analognim obeležjima tradicionalne vojne organizacije, s druge strane, potvrđuju opravdanost zasnivanja hipoteze po kojoj se te institucije u svojim bitnim društvenim obeležjima razlikuju od tradicionalnih vojnih institucija svojstvenih kako kapitalizmu, tako i etatističkom socijalizmu. A te razlike proističu iz socijalističkom samoupravnom društvu imanentnog podružljavanja odbrambenih delatnosti i u njihovom sklopu vojnih poslova. Međutim, valja naglasiti da Tito taj revolucionarni proces ne smatra zavisnim samo od želje i htenja revolucionarnog subjekta, mada i te želje i htenja imaju značajnu ulogu, već je nužno uslovljen i zavistan od odnosa moći društvenih i političkih snaga u našem društvu, kao i od međunarodnih odnosa i karaktera i fizionomije eventualnog rata. Stoga on i ne smatra da su u njegovom vojnom mišljenju i delovanju iscrpljene sve mogućnosti za podružljavanje vojne delatnosti. Naprotiv, on kaže da su JNA i teritorijalna odbrana, kao dva osnovna oblika organizovanja za oružanu borbu, »konkretni oblici primjene Marksove ideje o naoružanom narodu *na sadašnjem stepenu razvitka našeg socijalističkog društva i u okviru postojećih međunarodnih odnosa*« ⁴³ (podvukao E. K.).

Upravo zbog toga Tito od svih progresivnih snaga našeg društva zahteva aktivnost čiji je cilj »usavršavanje postojećih i iznalaženje novih, još boljih oblika organizovanja oružanih snaga«. ⁴⁴ Na taj način, on na osoben način potvrđuje svoj antidogmatski, dijalektički odnos prema stvarnosti uopšte i odbrambenom organizovanju društva posebno.

⁴¹ Tito, Vojna dela, tom V, Beograd, VIZ, 1977, str. 10.

⁴² Tito, Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita, Ibidem, str. 595.

⁴³ Ibidem, str. 697.

⁴⁴ Ibidem, str. 706.